

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

**«АУДАРМАТАНУ МЕН ӘДЕБИ
КОМПАРАТИВИСТИКАНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**
атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары

21 ақпан 2013 жыл

Материалы международной научно-теоретической конференции
**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЯ И
ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПАРАТИВИСТИКИ**

21 февраля, 2013 г.

Алматы 2013

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті жанындағы Абай ғылыми-зерттеу институты баспаға ұсынған.

Редакциялық алқа:

Ж.Дәдебаев, Т.Есембеков, А.Жақсылықов,
М.Үмбетаев, Ө.Тарақ, Л.Мұсалы.

Құрастырған:

филология ғылымдарының кандидаты, доцент Л. Ж. Мұсалы

«Аударматану мен әдеби компаративистиканың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. / Құрастырған Л. Ж. Мұсалы. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 304 бет.

ISBN 9965-30-803-9

Жинақ әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да өткен «Аударматану мен әдеби компаративистиканың өзекті мәселелері» атты халықаралық ғылыми теориялық конференция материалдары негізінде дайындалды. Аударматану ғылымының теориясы мен әдістемесі, әдеби байланыстар, көркем аударманы талдау мен бағалаудың өзекті мәселелеріне назар аударылады.

Көркем аударма мәселелерімен айналысатын мамандарға, аспиранттар мен студенттерге арналады.

ISBN 9965-30-803-9

© әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2013

*Дәдебаев Ж.Д.,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ жанындағы
Абай ғылыми зерттеу институтының директоры,
филол.ғыл.докторы, профессор*

Мазмұны бай, ғылыми мәні зор, практикалық маңызы үлкен

Еліміздің халықаралық байланыстары мен қатынастарының қарқынды дамуы мәдениетаралық мамандықтар бойынша жоғары білімді, білікті, күзиретті мамандарды даярлауға жаңа талаптар қойып отыр. Ол талаптардың өзегінде білім алушының алған білімін ұдай жетілдіру және өзінің айналасының, елдің пайдасына, игілігіне жұмсау күзиреттілігін қалыптастыру туралы қағида жатыр. Бұл маңызды, сонымен қатар өте көне замандардан бері келе жатқан қағида. Соған қарамастан бүгінгі білім беру ісін осы қағида негізінде қайта қарап, саралаудың артықшылығы жоқ. Өйткені теориялық білімнің байлығы оны мәдениетаралық деңгейлерде іс жүзінде дұрыс қолданып, халықтың пайдасына жарату әрқашанда өзекті міндет болып қала береді.

«Аударма ісі» – мәдениетаралық сипатымен дараланатын мамандықтардың бірі. Сондықтан аудармашылар мен аударматанушы мамандарды даярлау ісі бұл талаптардан тыс қала алмайды. Профессор Әнуар Тарақтың жалпы редакциялық басшылығымен білім алушыларға ұсынылып отырған «Аударма ісі: байырғы трактаттар мен кейінгі толғамдар» атты хрестоматиялық оқу құралы осы талаптардан туатын міндеттерді іс жүзіне асыру мақсатында дайындалды. Оқу құралының мазмұны бай, ғылыми мәні зор, практикалық маңызы үлкен.

Хрестоматияның құрылымы тиісті талаптар негізінде белгіленген жүйеге сай анықталған. Әуелі аударма теориясы мен методологиясының ілкі негізі болып саналатын байырғы трактаттар берілген. М.Т.Цицеронның (б.з.д. 106-43 жылдар), И.Стридонскийдің (347-420 жылдар), М.Лютердің (1483-1546) еңбектері бүгінде ешбір оқу құралдарынан немесе жеке басылымдардан топтасқан күйінде табылмайтын аса маңызды және сирек кездесетін дерек көздерінің қатарына жатады. Оларда аудармашы еңбегі, аударманың теориясы мен тәжірибесі, методологиясы саласында ғылыми және практикалық маңызы зор қағидалар, ойлар жинақталған. Осы топта француз Этьен Доленің (1509–1546), итальяндық Леонардо Брунидің (1374-1444) аударма туралы трактаттары да болуы керек еді, олар техникалық себептермен оқу құралының бұл басылымына енгізілмеді. Енді бір топта «Аудармашы Хартиясы» арнайы берілген. Бұл – аударма ісінің сапасы туралы халықаралық нормаға айналған қағидалардан тұратын бірден-бір ресми құжат. Оны білудің және кәсіби қызметте пайдаланудың аудармашы үшін өмірлік маңызы зор. Өкінішке қарай, бұл құжат бүгінге дейін оқу үдерісіне арнайы енгізілмеген күйі қалып келді. Аударма саласының мамандары үшін оның талаптарын, нормаларын, өлшемдерін, қағидаларын білу және кәсіби қызмет саласында лайықты пайдалану – басты міндеттердің бірі. Аударманың теориясы мен тәжірибесі,

Қазыбек Г. Алпысбаева А. Semantic equivalents in Kazakh of phraseological units in the novel of S. Maugham "The Moon and Sixpence"	147
Адаева Е. Д. Исабеков повестеріндегі концептілердің аудармадағы көрінісі	151
Карбозов Е. Мәдениеттік және мәдениетаралық коммуникация	156
Айтмұханбетова А. Дана хикар туралы	161
Бекишева Р. Methodik des Deutschunterrichts als DaZ	163
Утепова Б. Оспанкулова Ш. Шетел тілін оқыту үрдісінде бейнематериалдардың ынталандырушы фактор ретінде қолданылуы	168
Утепова Б. Оспанкулова Ш. Бейнефильмдерді қолданудың психологиялық негізі	173
Коробейникова Л. О некоторых аспектах организации работы студентов по письменному переводу технических текстов	178
Орқараева А. Қазақ топонимикалық атауларын ағылшын тілінде беру мәселелері	183
Азиева Г. Ағылшын, қазақ және орыс тілдеріндегі антропоцентристік мақалдардың лексика-семантикалық ерекшеліктері	187
Садықова А. Түсіпова А. Шет тіліндегі көркем туындыдағы тұрақты тіркестердің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	191
Бекмуратова А. Проблема перевода и интерпретации художественного текста	196
Калиева А. Активизация работы студентов при обучении чтению	204
Рскедиева Д., Утемғалиева Н. Ішкі ағзалардың соматикалық фразеологизмдерді жасауда ұйытқы болу жиілігі	207
Даутова Г. С. Қалиевтің аудармашылық шеберлігі. (С. Михалковтың « Степа ағай » өлеңінің тәржімасы бойынша)	213
Вьюкова О. Своеобразие романа Чарльза Диккенса « Наш общий друг » и проблемы перевода	219
Даирбекова А. Переводческая интерпретация романа Ф. Купера " Последний из могикан или Повествование о 1757 годе "	225
Абильмажинова Д. Перевод сборника Б. Канапьянова « Время тишины » на английский язык в контексте литературной компаративистики	230
Бекерешвили Н. История перевода произведений Джека Лондона на русский язык и проблема перцепции	235
Жусупова А. Особенности творчества С. Кинга и восприятие его мотивов и идей	240
Жүзбаева А. И. Гончаровтың « Жар » романындағы пейзаждардың аударылуы	245
Мартынова М. Разработка словообразовательного значения в современной лингвистике	248
Мартынова М. Образование новых слов на основе имен собственных	252
Онгарбаева М. Сопоставительный анализ пословиц, объективирующих концепты брак и семья в казахском и английском языках	253

Алимбаева А. Особенности перевода юридической терминологии на основе договоров	260
Сихимова А. Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдердің құрылымдық және мағыналық ерекшеліктері мен ұқсастықтары	264
Олжабаева А. Аударматану теориясында трансформацияның алатын орны	268
Шормақова С. Шешен шығармашылығындағы поэтикалық көріктеу құралдары	272
Тапенова Ә. Оскар Уайльдтің « Дориан Грейдің портреті » романының қазақ тіліне аударылу тарихы	276
Сметова А. I. Есенберлиннің « көшпенділер » трилогиясындағы реалийлердің аудармада берілу тәсілдері	282
Бекболат А. Көркем тәржіма ерекшелігі	292
Тұрсынбек Ә. С. Мұратбековтың « Алғашқы қар » әңгімесін талдау	290
Ахметжанова Э. Философская направленность сказки-притчи Антуана де-Сент Экзюпери « Маленький принц »	294
Нұрболқызы А. Аудармашы мамандығы жөнінде	298
Асқар Ә. Аудармашы міндеті	299

Особенности перевода юридической терминологии на основе договоров

Вопрос специального перевода в сфере юриспруденции является достаточно актуальным для современной науки.

Во-первых, в контексте глобализации перевод, в частности юридический, является фундаментальным, так как именно перевод содействует осуществлению контактов между представителями разных национальностей и дальнейших связей, будь то юридические, международные или профессиональные отношения. Поэтому мы с уверенностью можем утверждать, что терминология права одна из существенно важных и многофункциональных систем языка.

Во-вторых, интеграция Казахстана в мировое сообщество, развитие международных, социально-экономических отношений определяет насущную необходимость подготовки широкого круга специалистов по международному праву способных осуществлять перевод юридической документации, поскольку при переводе международных договоров на русский, казахский языки могут возникнуть сложности, без решения которых невозможно правильное понимание и применение этих важных документов [1, с.27].

По словам Татьяны Эльгер «юридический язык» – это язык соответствующих документов и протокольных речей работников правосудия; используемые при этом термины и формулировки моносемантичны, они имеют строгие и точные значения. Однако было бы ошибочно полагать, что для успешного перевода достаточно в совершенстве освоить терминологию и правила оформления подобного вида текстов. В действительности оказывается, что этого мало [2, с.3]. К примеру, проанализировав переводы договоров с английского языка на русский, стало очевидным, что необходимыми глубокие знания относительно изучаемой страны и специфики исходного языка.

В английском языке понятию *юридический язык* соответствуют слова *language of the legal profession; legalese; legal jargon (language, parlance); legalspeak*, а *язык закона* переводится как *language of law*. Но также нужно отметить, что термины *legalese* и *legalspeak* в английском языке используются, когда мы говорим о профессиональном языке. Например: говорить на профессиональном юридическом языке – *to talk legalese (legalspeak)*. В русском языке также есть понятие *язык права*, в английском оно идентично термину *язык закона language of law*, так как в английском языке термин *закон* и *право* означают одно понятие «the law».

Здесь уместно обратить внимание на то, что юридический стиль английского языка менее строг и даже допускает использование фразеологизмов, что является недопустимым в русском языке. Например, выражение поймать на месте преступления в английском языке имеет

фразеологический эквивалент *catch somebody red-handed, philadelphia lawyer* – находчивый, хитроумный юрист. Интересными для перевода представляются фразеологические выражения, не зафиксированные в современных английских словарях, – *three strikes law, three strikes justice, three strikes offender*. Их русские переводы *законы трех ударов, правосудие трех ударов, правонарушитель, осужденный по закону трех ударов*, являются буквальными и требуют от переводчика «культурологического комментария» [3].

Как было сказано Т.Л.Канделаки «Юридическая терминология является ядром законодательного акта, основой любой профессиональной информации» [4, с.80]. Но всегда нужно учитывать тот факт, что вся система терминов права функционирует вместе с общепринятыми словами. Следовательно, почти во всех юридических текстах наравне со специальными словами функционируют и общеупотребительные.

Если рассматривать и анализировать юридический терминологический вокабуляр с точки зрения полевого подхода, то ядерную, или центральную, часть данной системы составляют классические терминологические единицы, которые имеют универсальный характер, что предопределяет наличие соответствующих коррелятов данных единиц (зачастую интернационализмов) во многих языках мира, например, «*plaintiff* – истец; *defendant* – ответчик; *presumption of innocence* – *презумпция невиновности*; *obligee* – *лицо, по отношению к которому принято обязательство*, *creditor*; *trespass* – *правонарушение, проступок*; *to alibi* – *представлять алиби*; *felony* – *тяжкое уголовное преступление, фелония*; *punishment* – *наказание*; *court* – *суд*» [5].

В частности, довольно многочисленную группу юридических терминов ядерного статуса составляют единицы, имеющие структурно-семантические аналоги в других языках, что свидетельствует об их интернациональном характере, например, *recidivist* – *рецидивист*; *treachment* – *импичмент (процедура привлечения к ответственности высших должностных лиц)*; *penitentiary* – *пенитенциарный, исправительный*; *suicide* – *суицид, самоубийство*; *criminalist* – *криминалист, специалист по уголовному праву*; *jury* – *жюри, состав присяжных* и др.

В ядерную зону юридической системы английского языка входят также терминологические единицы, имеющие сугубо узкое профессиональное применение в англоязычном обществе и зачастую не известные большинству носителей современного английского языка. Данные единицы жестко ограничены в сфере употребления и зафиксированы, в основном, в специальных юридических словарях; к таким узко профессиональным терминам относятся, например, *inquiring* – *поручение должностному лицу провести следствие*; *mittimus* – *приказ о заключении в тюрьму*; *second lien* – *второе залоговое право*.

Ядерный статус в юридической терминосистеме имеют также латинские слова и выражения, употребляющиеся в юридическом пространстве англоязычных и других стран, например, *de jure* – *де-юре, юридически*; *sequela curia* – *судебный процесс*; *non compos* – *невменяемый*; *non est inventus* – «не

найден» (пометка на повестке и т.п. в случае невозможности вручения); non liquet – решение присяжных о направлении дела на новое рассмотрение.

Что касается периферийной зоны юридической терминологической макросистемы современного английского языка, то она представлена, в основном, словами относящимся к общеупотребительной лексике, которая имеет лишь тематическую «окрашенность», к таким общеупотребительным терминам относятся, например, *constitution* – конституция; *lawyer* – юрист; *The Criminal Code* – уголовный кодекс; *offence* – правонарушение; *legislature* – законодательная власть; *embezzlement* – растрата, хищение; *sentence* – приговор; *pickpocketing* – карманная кража; *bribery* – взяточничество; *perjury* – лжесвидетельство; *penalty* – наказание; *human rights* – права человека [6, с.8].

Важным для нашего исследования является положение о том, что договорное право представляет собой огромный пласт юридической терминологии, часто сложной для перевода. Как правило, сложности появляются в тех случаях, когда существующие межъязыковые эквивалентные соответствия, зафиксированные отраслевыми словарями, лишь частично передают объем значения соответствующего термин [7, с.3].

Мы провели анализ односложных терминов договорного права, отобранных методом сплошной выборки из англо-русского толкового юридического словаря (гражданское право, подотрасль - договорное право) под редакцией Чироновой И.И. Словарь был взят за основу анализа, так как исходя из его названия, следует предположить, что в него включены единицы языка права, обозначающие правовые понятия, относящиеся к гражданскому праву.

Была составлена таблица, в которой сначала устанавливалась принадлежность данного термина помимо договорного права к общеупотребительной лексике при помощи пометок в словарях. Затем, если термин присутствовал в общей лексике, то мы сравнивали семантику: совпадает ли значение данного термина в договорном праве и в разговорной речи или в зависимости от сферы употребления изменяется и смысл термина.

Таблица 1 – Сопоставление значений терминов договорного права в зависимости от сферы употребления

№п /п	Термин договорного права	Эквивалент в русском языке	Узкоспециальный термин	Перевод совпадает	Значение в общей лексике
41	accidence	присоединение (к договору)			соглашение
22	acceptance	Акцепт			прием, получение
33	action	Иск			действие
44	adequacy	соответствие адекватность		+	
55	antigraphy	копия или дубликат документа за печатью	+		

66	article	статья (договора, закона)		+	
77	assent	одобрение согласие		+	
88	assumpsit	простой договор (устное или не скрепленное печатью письменное обязательство, простой договор)	+		
99	astipulation	взаимное согласие сторон	+	+	
110	attachment	скрепление (печатью, подписью); наступление (ответственности)			преданность, устройство

В целом было рассмотрено 146 терминов, из них 25(17%) терминов оказались узкоспециальными и функционировали только в договорном праве. 84 (58%) термина принадлежали кроме области договорного права также к общеупотребительной лексике, соответственно приобретая уже новое значение. Но из них можно выделить 37(25%) терминов, которые имели идентичные переводы, как договорном праве, так и в общеразговорной лексике.

К примеру, термины *antigraphy*, *assumpsit*, *astipulation* функционируют только в договорном праве, термин *accidence* наравне со специализированным значением присоединение к договору в договорном праве, в разговорной речи переводится как соглашение, подобным образом термины *acceptance*, *action*, *attachment* кроме таких значений в договорном праве как акцепт, иск, скрепление (печатью, подписью); наступление ответственности, в обычной речи обозначают прием, действие, преданность. Также имеются термины как которые имеют одинаковый перевод, как в юридической, так и в общеразговорной лексике: *adequacy* – соответствие, адекватность, *article* – статья, *assent* – одобрение, согласие, *astipulation* – взаимное согласие сторон.

Таким образом, следует подчеркнуть, что термины договорного права кроме сугубо юридического значения широко применяются в общеупотребительной лексике, что значительно усложняет работу переводчика. Результаты проведенного нами анализа позволяют сделать некоторые выводы, представляющие интерес для нашего исследования: те термины, которые являются узкоспециальными и термины, которые имеют одинаковое значение в узкоспециальной и общей лексике особой трудности не представляют. Так как нам знание одного значения достаточно. Сложнее переводить термины, которые имеют смысловое различие в зависимости от сферы употребления, так как нужно хорошо знать оба перевода.

Использованная литература:

- 1 Аймагамбетова, Т. Е. Особенности глагольной сочетаемости терминов юриспруденции английского, русского и казахского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Алматы, 2005. – 148 с.
- 2 Щепалин, И. В., Специфика современного языка права // Опубликовано: Вестник Карагандинского юридического института Министерства внутренних дел Республики Казахстан: Выпуск 2 (10), 2004. – 8 с.
- 3 Кунин А. В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском словаре. www.belpease2000.narod.ru.
- 4 Канделаки Т. Л. Значения терминов и системы значений научно-технических терминологий. – М., 1970.–145 с.
- 5 Dictionary of the law / Peter Collin Publishing, 2000.
- 6 Добричев С. А. О культурологическом аспекте иноязычного терминологического вокабуляра. – Барнаул, 2001. – 24 с.
- 7 Чироннова И. И. Англо-русский толковый юридический словарь. – М., 2009. – 139 с.

Аннотация.

В данной статье рассматриваются актуальные проблемы юридического перевода. Обращается внимание на необходимость повышения лингвистической культуры нелингвистов и расширения предметных знаний в области договорного права.

The article considers some problems relating to legal translation. Draws attention on the need to improve the linguistic culture of non linguists and expansion of subject knowledge in the field of contract law.

Сихимова А.,

ҚазҰУ-дың 2 курс магистранты

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдердің құрылымдық және мағыналық ерекшеліктері мен ұқсастықтары

Мақал-мәтелдер – сөздік құрамның халық өміріндегі әрқилы кезеңдерді, қарым-қатынас пен қоғамдық құбылыстарды бейнелей сипаттайтын, көңілдегі ойды шебер де ұғымды жеткізетін, қысқа да нұсқа тұжырым жасайтын, мән-мазмұнға бай бөлігі. Мақалда ойдың тезісі мен дәлелдемесі бірлеседі. Мәтелде соның бірі ғана болады. Мақал-халық аузында туған философиялық мәні бар сөздер. Мақалға афоризм, қанатты сөздер (идиоматизм) жуық келеді. Демек, халық өмір шындығын, көңілге түйгенін мақал-мәтел ретінде өз ұрпағына үлгі-өнеге етіп қалдырып отырған. Аталмыш тілдік бірліктер арқылы жас ұрпақты елін-жерін сүюге, ерінбей еңбек етуге, білім алуға, адал, кішіпейіл болуға үндеп, жалқаулық, өсек-өтірік, мақтаншақтық тәрізді қасиеттерден бойын аулақ салуға тәрбиелей білген.

Парамиология мақал-мәтелдер мен әр алуан қанатты-нақыл сөздерді жан-жақты зерттеуге байланысты пайда болған тіл білімінің дербес те жана салаларының бірі. Көркем сөз тәсілдерінің ішіндегі қуаттысы мен құнарлысы болып саналатын мақал-мәтелдер тіл атаулының баршасына тән, өзіндік ерекшелігімен көзге түсетін универсалдық құбылыс. Қазақ тіл білімінде барлық тілдердің екі түрлі қызметін атап көрсетеді: оның біріншісі қоғам мүшелерінің өзара түсінуіне; пікір алмасуына қажетті қатынас құралы ретіндегі коммуникативтік қызметі де, екіншісі-өмір шындығын, барлық болмысыты өзінде бейнелеп көрсету қызметі. Мақал-мәтелдердің табиғатына тән қасиет тілдің осы екінші қызметіне байланысты, өйткені олар белгілі бір тілде сөйлеуші халықтың өткен өмірі мен барлық болмысының куәгері іспеттес, оның дүниетанымы мен даналығын бойында сақтап, атадан балаға, ұрпақтан-ұрпаққа үзілмей ауысып келе жатқан асыл мұра, рухани қазына болып табылады.

Мақал-мәтелдердің бойында поэзияға тән жинақылық, үнділік, саздылық, ұйқас ырғақтылық байқалады. Онда басы артық бір сөз болмайды, барлығы өз орнында екшелген, сұрыпталған, жымдаса біріккен, ішкі мазмұнына сыртқы формасы сай үндестік тапқан болып келеді. В.Виноградов мақал-мәтелдердің тұрақты сөз тіркестерімен бірге зерттелуі қажет дейді. Өйткені олардың мағыналық бірліктері тұрақты сөз тіркестеріндегідей дәстүрлі, сазды және дайын күйінде қолданылады.

Қазақ тілінде мақал-мәтелдердің бәрі негізінен жай сөйлем түріндегі тұрақты сөз тіркестеріне жатады, яғни олар тұлғасы жағынан ұзақ уақыттан бері қалыптасып, белгілі бір формада тұрақталған, мазмұны жағынан біртұтастыққа ие болған жай сөйлем типтері. Құрылымы жағынан қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдердің өзара ұқсастықтары жиі кездеседі:

1. Бұйрық райлы сөйлемдер:
Темірді қызғанда соқ.
Make hay while the sun shines
2. Болымсыз түрдегі бұйрық рай, яғни тыйым салу:
Жатқан жыланның құйрығын баспа!
Don't trouble until trouble troubles you!
3. Шартты райлы сөйлем түрінде:
Атадан жақсы ұл туса, есіктегі басын төрге сүйреп,
Атадан нашар ұл туса, төрдегі басын есікке сүйреп-
A man who has not been flogged is not educated.
4. Болымсыз жай сөйлем түрінде:
Жылтырағанның бәрі алтын емес
All is not gold that glitters.

Мақал-мәтелдерде халық сөзді барынша үнемдеп қолданады. Тіпті кейде сөз тастап кетіп отырады. Мысалы: «No sweet without some sweat» деген мақалда бастауыш та баяндауыш та бар, ал «Ақыл-жастан, асыл-тастан» дегенде «шығады» сөзі қалып қойған.